

Přednáška č. 5:

Téma: **Vrcholné baroko v Itálii, G. F. Händel.**

Ukázka staršího typu sonáty: <https://www.youtube.com/watch?v=Wa9nW3jWW7Q>

Itálie:

Koncem 17.stol. a v 1. polovině 18. století obrovský rozvoj světské a duchovní instrumentální hudby. Dvě centra – **Boloňa** (Chrám sv. Petronia) a **Benátky** (Chrám sv. Marka). Zásadní komorní instrum. forma – **sonáta**: původně renesanční forma pro různý počet nástrojů, jednodílná, uvnitř s kontrastními úseky. Nyní cyklická skladba o několika větách, které byly mezi sebou odděleny a odlišeny nejen tempově, ale i tonálně. V obsazení dva typy: a) **sólová sonáta** – sólový nástroj s doprovodem bc. (= basso continuo) b) **triová sonáta** – dvoje rovnocenné housle a bc. (nejčastěji cembalo a violoncello).

Ukázka triové sonáty: <https://www.youtube.com/watch?v=IDAQSESd-3c>

Hlavní představitel boloňské instr. školy – **Arcangelo Corelli** (1653 – 1713). Velkou část života v Římě. Od předchůdců přejímá sólovou i triovou sonátu a posouvá ji dále (viz výše). Navíc svým účelem dělí sonáty na dva typy:

- a) **Sonata da chiesa** (určená do kostela, netaneční, jednotlivé věty mají pouze tempová označení – Largo, Allegro atd).
- b) **Sonata da camera** – taneční cyklus zamýšlený pro světské účely.

Největší přínos **Concerto grosso** – spojení komorního obsazení triové sonáty (zvané concertino) se čtyřhlasým smyčcovým orchestrem (prý až 100 členným - ripieno) pro větší zvukový kontrast. Neboli kontrast spočívá v tom, že v některých místech se k sólistům připojí celý orchestr a pouze je dubluje.

Ukázka concerta grossa: <https://www.youtube.com/watch?v=RydMnTCwJvQ>

Z concerta grossa vzniká velmi záhy **sólový koncert**. Na jeho vzniku má rozhodující podíl druhý hlavní představitel boloňské instr. školy – **Giuseppe Torelli** (1658 – 1709). Znaky:

- 1) kontrast mezi sólem a tutti již nespočívá pouze v dynamice, ale hlavně v hráčské virtuozitě sóla.
 - 2) orchestrální vstupy do sóla jsou lehce kontrapunktické a jejich hlavním úkolem je posunout harmonický průběh na další stupně tonální škály (1., 5., 6. stupeň).
 - 3) je ustálen třívětý koncertní cyklus – rychle, pomalu, rychle = přebírá celé 18. stol.
- Torelli píše mnoho sólových koncertů pro housle a dále pak pro clarinu (sopránová trumpet).

Ukázky Torelliho koncertů: housle - <https://www.youtube.com/watch?v=QNAoNnTh8gg>
clarina - <https://www.youtube.com/watch?v=x1E-slCi3jQ>

Boloňa měla také zásadní vliv na technický vývoj a repertoár nástroje, který dnes nazýváme „**violoncello**“ – sonáty, koncerty. Významné jména boloňské violoncellové školy: Domenico Gabrieli (1651 – 1690), Giuseppe Jacchini (1663 – 1727), Antonio Maria Bononcini (1677 – 1726).

Ukázka violoncellového koncertu: <https://www.youtube.com/watch?v=-OnPbYYxpIc>

Benátky:

Další štafetu ve vývoji sólového koncertu přebraly Benátky v 1. polovině 18. stol. Zde už se jako sólový nástroj uplatňuje (kromě houslí, violoncella a clariny) také hoboj, zobcová a příčná flétna. Významní autoři těchto koncertů **Tomaso Albinoni** (1671 – 1751), **Alessandro Marcello** (1669 – 1747), **Benedetto Marcello** (1686 – 1739).

Ukázka hobojového koncertu od T. Albinoniho:

<https://www.youtube.com/watch?v=1MsyhZKa-b4>

Vrchol benátského barokního koncertu **Antonio Vivaldi** (1678 – 1741). Mládí prožil v prostředí Chrámu sv. Marka, vypracoval se na prvotřídního houslového virtuóza a skladatele. Vzděláním však kněz. Vyhledávaný pedagog a učitel houslí. Ve své době evropsky uznávaný skladatel koncertů a oper. Autor 450 koncertů pro všechny tehdejší nástroje (např. mandolínu). Od Torelliho přebírá třívětou formu (rychle – pomalu – rychle), orchestrální pasáže mezi sólovými vstupy jsou však u Vivaldiho úsečné a převážně homofonní.

Ukázka Vivaldiho koncertu pro 2 mandolíny: <https://www.youtube.com/watch?v=47s-WqtN1mo>

Nejslavnější Vivaldiho dílo z r. 1725 sbírka *Il cimento dell'armonia e dell'invenzione* (Zkouška harmonie a invence). Cyklus tzv. programních koncertů – nejprogresivnější první čtyři **Le quattro stagioni** (Čtvero ročních dob). Hudba je detailním vyjádřením veršů – sonetů na jednotlivé roční období (verše jsou dokonce vepsány přímo nad noty, aby bylo jasné co má hudba vyjadřovat). Progresivita díla spočívá v absolutní hudební popisnosti.

Ukázka prvního koncertu – Jaro: <https://www.youtube.com/watch?v=kPaUtnJTMn8>

Ukázka skvělé interpretace: <https://www.youtube.com/watch?v=KeO19AAvVWU>

Neapol:

Po Benátkách se centrum barokní opery ve své vrcholné fázi přesunulo do Neapole (1. pol. 18. stol.). Znaky neapolské opery:

- 1) z libreta prakticky vytěsnil komické prvky a vytvořil tzv. vážnou operu – **opera seria**.
- 2) hlavní důraz je na vokální sólový projev bel canto (kastráti). Ten je postaven na dvou věcech:

- a) **recitativ** – dva typy – recitativ **secco** (doprovod pouze cembalo a cello), recitativ **accompagnato** (doprovázen celým smyčcovým aparátem + Bc). V podstatě syllabicky zhudebněný text v rytmu mluvené řeči, úkolem je popisovat a posunovat děj dopředu.

b) **árie** (menší rozsah arioso) – virtuózně zhudebněný text, veršovaný, vnímaný jako reflexe pocitů a stavů hlavních hrdinů děje. Forma je třídílná A-B-A (druhé A je doslovná repetice prvního – prostor pro ozdobování, invenci zpěváka – hlavní důraz) zvaná **da capo**.

Ukázka recitativů a árie: <https://www.youtube.com/watch?v=PbG6tOfYVnY>

3) Používání velkého orchestru – dřeva, žestě, tympány (Benátky jen smyčce).

4) Celý orchestr se ukáže už v předejře (zvaná **sinfonia**) – trojdílná forma (rychle, pomalu, rychle)

Ukázka sinfonie k opeře Griselda od A. Scarlattiho:

<https://www.youtube.com/watch?v=8YYS-sqYg5s>

Největší představitel neapolské operní školy – **Alessandro Scarlatti** (1660 – 1725). Jeho vrcholná opera – Griselda (viz ukázky). Stejně hudební prostředky využíval i ve své kantátové a oratorní tvorbě.

První komplexní završitel barokní éry – **Georg Fridrich Händel** (1685 – 1759). Narozen v německém **Halle** (skvělá klávesová škola – protestantská hudba), **Hamburk** (cembalista v opeře), 5 let studijní cesty po **Itálii** – završitel concerta grossa, triové sonáty, sólové sonáty.

Ukázka Händelova concerta grossa: <https://www.youtube.com/watch?v=CSaKmYGsIbE>

Ukázka Händelovy sonáty pro housle: <https://www.youtube.com/watch?v=Y8wWyMBkr2k>

V Itálii se naučil bel canto a již tam začal psát úspěšně **operu seriou**. V 28 letech odešel do Londýna, kde se natrvalo usadil, založil operní společnost, pro kterou psal množství úspěšných **oper** (opera seria). Např. Xerxes, Rinaldo, Imeneo atd.

Ukázka slavné árie z opery Xerxes: <https://www.youtube.com/watch?v=MQm2C5UrERg>

Händlova operní společnost po čase zkrachovala, což ho přivedlo k tvorbě **oratorií**. Ty byly prováděny koncertně, ne – scénicky. Tímto repertoárem (výhradně na biblické náměty) si získal anglické publikum, až tak, že ho časem začali vnímat jako svého národního skladatele. Ve srovnání s operní tvorbou je v oratoriích velký důraz na sborové vstupy, jinak ostatní složky vycházejí z opery. Dodnes hrané oratoria: Mesiáš, Izrael v Egyptě, Juda Makabejský atd.

Ukázka sbor Halleluja z oratoria Mesiáš: https://www.youtube.com/watch?v=C3TUWU_yg4s

V Anglii je také tvůrcem sólového varhanního koncertu s doprovodem orchestru.

Ukázka varhanního koncertu: <https://www.youtube.com/watch?v=0RjQH64VpKg>

Výsledkem Händlova prosazení se v Anglii jsou i jeho skladby na objednávku šlechtických kruhů – Water Music (Vodní hudba) a Music for the Royal Fireworks (Hudba k ohňostroji): dnes jeho nejznámější taneční skladby. Ukázka Water Music:

<https://www.youtube.com/watch?v=Ic8gqPgO57c>